

ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНА «ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ПРАЦЮ» НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

З прийняттям нової Конституції Україна вступила в новий етап розвитку демократичної, соціальної, правової держави. На порядок денний були поставлені питання кодифікації українського законодавства [1, с.186], зокрема трудового.

В юридичній літературі немає єдиного погляду щодо визначення поняття законодавства та його системи. Так, автори підручника «Теорія права і держави» О.Ф. Скакун і Н.К. Підберезький зазначають, що система законодавства – це система усіх упорядкованих певним чином нормативно-правових актів даної держави [2, с.60]. Доцент кафедри правознавства Київського національного економічного університету О.Костюченко стосовно банківського законодавства вказує, що воно являє собою значний масив різноманітних щодо юридичної сили, форми і сфери дії нормативних актів, які складають визначену ієрархічну систему [3, с.63]. Р.З. Лівшиц ототожнює трудове законодавство безпосередньо і тільки із законами [4, с.5]. Суддя Конституційного Суду України М.Д. Савенко зауважує наступне: «Якщо виходити з лексичного значення терміна «законодавство», то можна зробити висновок, що це закони (сукупність законів), які дав, тобто прийняв відповідний уповноважений орган» [5, с.27].

Ситуація ускладнюється й тим, що ні Конституція України, ні кодекси відповідних галузей права не розкривають чітко зміст терміна «законодавство». Широке ж і неоднозначне вживання останнього породжує непорозуміння як під час його теоретичних досліджень, так і під час практичного застосування наукових надбань з цього питання, що також прямо торкається і процесу кодифікації трудового законодавства.

Вбачається, що діаметрально протилежні точки зору вчених на зміст та сутність поняття законодавства викликані дещо неоднаковим методологічним підходом до його визначення. Це пояснюються тим, що можливі дві трактовки такого: широка і вузька. Широка обіймає в понятті «законодавство» як акти законодавчих органів, так і підзаконні акти, тобто нормативні документи органів управління і судових органів, а вузька – тільки акти законодавчої влади.

За умов побудови правової держави, коли всі найважливіші для суспільства відносини повинні бути віддзеркаленими саме у законах, широкий підхід до окреслення терміна певним чином сприяє розмиванню закону як акта вищої юридичної сили, підмінює його управлінсько-виконавчими рішеннями, що негативно відбивається на чіткості ієрархічної побудови всієї

системи нормативних актів, які є чинними у даній час на території країни. Таке є справедливим і для сукупності правових актів, призначених регулювати суспільно-трудові та пов'язані з ними відносини щодо застосування праці найманих працівників.

Суспільні відносини, що виникають при використанні праці, об'єктивно потребують свого правового впорядкування, яке здійснюється прийняттям певних юридичних норм, що знаходять вираз у формі державних актів органів законодавчої влади, актів вищих органів державного управління, уповноважених видати такі акти в межах їх компетенції, актів застосування чинного законодавства тощо. Конкретні ж форми виразу права залежать від ступеня важливості суспільних відносин, що ними регулюються, галузевої незалежності, компетенції органу, який здійснює правотворчість. Це можуть бути закони, укази, постанови, інструкції, накази, положення, правила та інше.

Розуміння категорії «законодавство» як усіх без винятку нормативно-правових актів призводить до змішування такого з іншим юридичним терміном «джерела права», під якими в трудовому праві розуміють різні нормативні акти органів влади та управління, що регулюють трудові і тісно з ними пов'язані відносини [6, с.30]. Таке ототожнення понять «джерела права» і «законодавство» не є плідним для розвитку науки трудового права, бо призводить до змішування права та законодавства, що з філософської точки зору взаємодіють як зміст і форма [7, с.125]. Останнє має вираз у тому, що право як нормативний компонент правової системи з необхідністю закріплюється в системі чинного законодавства. З огляду на це система законодавства трактується як об'єктивна-суб'єктивна категорія, а система права відноситься до суто об'єктивних факторів розвитку суспільства, бо «виражає об'єктивно різні види та сторони суспільних відносин, оскільки ці види і сторони мають різне виявлення в поведінці людей [8, с.43-44].

Ототожнення юридичних категорій «джерела права» і «законодавство» призводить до непорозумінь та плутанини на практиці. Яскравим прикладом такого є протиріччя між дослідженням питань з проблеми окреслення терміна «законодавство» щодо застосування контрактної форми найму працівників. Так, в процесі дослідження Конституційний Суд України «визначає за доцільне в подальшому обмежити визначення сфери застосування контракту лише законами, що є прерогативою Верховної Ради України» [5, с.26]. А далі, у своєму рішенні, зважаючи на практику, що вже склалась в народному господарстві, він змушений зробити виняток і вказати дещо протилежне своєму ж дослідженню. Отож у п.1 рішення зазначається: «Термін «законодавство», що вживається у частині третій статті 21 Кодексу законів про працю України щодо визначення сфери застосування контракту як особливій формі трудового договору, треба розуміти так, що ним охоплюються закони України, згода на обов'язковість яких надана

Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України» [5, с.26].

Показані розбіжності між юридичною логікою і практикою застосування чинного законодавства не можна вважати сприятливими для побудови демократичної, правової держави. Єдиним органом, до повноважень якого віднесено прийняття законів, є Верховна Рада України. Отже, під терміном «законодавство» слід розуміти сукупність законів, прийнятих вищим законотворчим органом. Відповідне розуміння змісту та сутності досліджуваної юридичної категорії буде не тільки точним, але й допоможе уникнути труднощів, які виникають при його застосуванні.

Відтак ототожнення юридичних категорій «джерела права» та «законодавство» призводить до «методологічного глухого Кута». Тому треба чітко уявити, що означені поняття співвідносяться одне до одного як ціле й частина. Поняття «джерела права» обіймає не тільки закони, але й інші підзаконні нормативно-правові акти, які приймаються іншими, окрім Верховної Ради України, органами.

Система юридичних джерел, тобто система усіх нормативних актів, що є чинними на території України, побудована на принципах ієрархії. Вона являє собою порядок розміщення їх залежно від юридичної сили і побудована відповідно до наступних основоположних ідей:

- відмінність конституційного і законодавчого регулювання;
- пріоритет актів законодавчої влади перед актами виконавчої та судової влади;
- перевага актів вищих органів у порівнянні з нижчими органами;
- наявність первинних і вторинних актів;
- відповідність локальних актів державно-правовим актам;
- можливість зупинення і скасування неправомірних актів.

Ієрархія нормативно-правових актів безпосередньо базується (повинна базуватись) на підпорядкованості органів, що приймають їх. Саме місце органу в ієрархії державних органів влади й управління визначає місце того чи іншого акту в системі джерел права [9, с.62].

Найвищу юридичну силу серед нормативно-правових актів має Конституція України, норми якої є нормами прямої дії. Вона по праву вважається Основним Законом держави. Закони та інші правові акти не повинні суперечити її положенням. Оскільки ж закони не повинні суперечити Конституції, постільки вони мають дещо меншу юридичну силу. Ще меншу юридичну силу щодо Конституції та законів мають всі інші підзаконні нормативні акти.

Беручи до уваги різне місцезнаходження органів в структурі гілок влади та неоднакову юридичну силу нормативних актів, які ними приймають-

ся, треба зазначити, що вживання терміна «законодавство» як сукупності положень Конституції, законів, інших юридичних документів державного, регіонального чи місцевого значення унеможливило ефективне правове регулювання відповідних суспільних відносин, бо втрачається, спотворюється стрункість, чіткість, ієрархічність структурної побудови системи нормативно-правових актів, що з необхідністю призведе (вже призводить) до їх неузгодженості один з одним, до непорозумінь і плутанини під час їх практичного застосування.

Підсумовуючи вищесказане, необхідно вказати, що трудові правовідносини регулюються досить розгалуженою системою джерел права, які є результатом правотворчої діяльності різних інституцій усіх гілок державної влади. Це:

- Конституція і закони, що приймаються Верховною Радою України;
- укази та розпорядження Президента України;
- постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України;
- накази Міністерства праці і соціальної політики України;
- акти, що приймаються іншими міністерствами й відомствами;
- рішення органів місцевого самоврядування та місцевих держадміністрацій;
- локальні правові акти, що приймаються безпосередньо на підприємстві, в установі, організації тощо.

Оскільки ж поняття терміна «джерела права» обіймає як закони, так і інші нормативно-правові акти, постільки поняття терміна «законодавство про працю України» повинно обмежуватись саме законами, які приймає вищий представницький орган держави.

Водночас, з метою більшої гарантованості щодо попередження виникнення непорозумінь стосовно конкретного випадку застосування того чи іншого нормативного акта, є сенс безпосередньо зазначати як орган, що видав певний правовий документ, так і його юридичну природу.

Список літератури:

1. Венедиктов В.С. Трудове право України в умовах ринкової економіки: проблеми та перспективи//Вісник Університету внутрішніх справ. 1997. Вип. 2. 2. Скакун О.Ф., Подберезский Н.К. Теория права и государства. Х., 1997. 3. Костюченко О. Перспективи вдосконалення банківського законодавства//Право України. 1998. №9. 4. Лившиц Р.З. Трудовое законодательство: настоящее и будущее. М., 1989. 5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміна «законодавство») // Вісник Конституційного Суду України. 1998. №4. 6. Толкупова В.Н., Гусов К.Н. Трудовое право России. М., 1996. 7. Молодцов М.В. Система советского трудового права и система законодательства о труде. М., 1985. 8. Система советского законодательства / Под ред. И.С. Самошенко. М., 1980. 9. Прокопенко В.І. Трудовое право. Х., 1998.

Надійшла до редколегії 21.09.99